

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมการดำเนินงานกองทุนของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรอำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก ผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เป็นประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม
2. แนวคิดเกี่ยวกับกองทุนเพื่อการเกษตรในองค์กรเกษตรกร
3. แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร
4. การดำเนินงานกองทุนของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรอำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก
5. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม

1.1 ความหมายการมีส่วนร่วม

นักวิชาการหลายท่านให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

รวิชช์ สิทธิวิระกุล (2545 : 26) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมไว้ว่า คือความร่วมมือ ร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบของบุคคลในสังคมที่จะพัฒนาสิ่งแวดล้อมหรือชุมชนให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนด

นพวรรณ เสวตานนท์ (2546 : 8) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมไว้ว่าการที่ปัจเจกบุคคล หรือกลุ่มคน หรือองค์กรประชาชนร่วมคิดร่วมตัดสินใจเลือกแนวทางพัฒนาแก้ไขปัญหาการดำเนินการและกิจกรรมในชุมชน โดยร่วมวางแผนโครงการ ร่วมปฏิบัติในลักษณะของการเสียสละแรงงาน บริจาคเงิน วัสดุสิ่งของ ร่วมแบ่งปันผลประโยชน์ และร่วมติดตามผลด้วยความสนใจเพื่อที่จะพัฒนาสิ่งแวดล้อมหรือชุมชนให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนด

นุรุต พึ่งสุข (2546 : 28-29) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆอันมีผลกระทบมาถึงตัวประชาชนเอง ซึ่งจะก่อให้เกิดความพึงพอใจของประชาชน และลดความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้น ระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับประชาชน แต่ทั้งนี้การมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องขึ้นอยู่กับความเต็มใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วม ต้องมีความสามารถและต้องมีอิสรภาพที่จะมีส่วนร่วม

ผดุงศักดิ์ ขุนเจริญ (2545 : 9) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมไว้ว่า การที่ประชาชนซึ่งเป็นสมาชิกในองค์กรหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้มีโอกาสเข้าร่วมในการกำหนดทิศทาง เป้าหมาย และตัดสินใจดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ รวมทั้งการติดตามประเมินผล เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ เป็นประโยชน์ต่อมวลสมาชิกและผู้ที่เกี่ยวข้อง

White (อ้างใน ผดุงศักดิ์ ขุนเจริญ, 2545:8) อธิบายความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า คือการที่ผู้ได้รับผลประโยชน์หรือมีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนา ได้ใช้ความพยายามร่วมกันในขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการพัฒนา ด้วยความรู้สึกร่วมกันในความเป็นเจ้าของ หรือหุ้นส่วน เพื่อให้ทำงานหรือโครงการนั้นบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ทุกฝ่ายจะได้รับประโยชน์ร่วมกัน

อาภรณ์พันธ์ จันทร์สว่าง (อ้างใน ชวัชชัย สิทธิวิระกุล, 2545 :24) อธิบายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าการมีส่วนร่วมเป็นผลมาจากการเห็นพ้องต้องกันในเรื่องความต้องการ และทิศทางของการเปลี่ยนแปลง ความเห็นพ้องต้องกันจะต้องมีมากพอ เกิดการริเริ่ม โครงการเพื่อการปฏิบัติ กล่าวคือ ต้องเป็นการเห็นพ้องต้องกันของคนส่วนใหญ่ที่จะเข้ามาร่วมปฏิบัติการนั้น และเหตุผลที่คนมาร่วมปฏิบัติการได้จะต้องมีการตระหนักว่าปฏิบัติการทั้งหมดทำโดยกลุ่มหรือในนามกลุ่ม หรือกระทำผ่านองค์กร ดังนั้น องค์กรจะต้องเป็นเสมือนตัวทำให้บรรลุการเปลี่ยนแปลง

เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ (2547 : 281) สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมจากแนวคิดของนักวิชาการหลาย ๆ ท่าน แล้วนำมาสรุป ประเด็นสำคัญของแต่ละความหมายได้ว่า คำว่า การมีส่วนร่วมทางส่งเสริมการเกษตรที่เน้นถึงการมีส่วนร่วมของกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ทางส่งเสริมการเกษตร ได้แก่ เกษตรกร แม่บ้านเกษตรกร เยาวชนเกษตรกร และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องนั้น มีประเด็นสำคัญที่เหมือนกันและแตกต่างกันอยู่หลายประการ ดังนี้

1) เป็นการกระจายอำนาจในการตัดสินใจ (decision – making) ให้กลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในงานส่งเสริมการเกษตรมีโอกาสในการร่วมคิด ตัดสินใจ เลือกแนวทางในการพัฒนาซึ่งจะมีผลทำให้เกิดการสร้างพลังอำนาจ (empowerment) ให้เกิดขึ้นกับกลุ่มบุคคลต่าง ๆ เหล่านี้

2) เป็นการที่กลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในงานส่งเสริมการเกษตรได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการทำกิจกรรม (activity involvement) ในขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการพัฒนา ตลอดจนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของและรับผิดชอบในส่วนของตนเองที่เกิดขึ้นจากการพัฒนา

3) เป็นการทำให้เกิดความเสมอภาคหรือเท่าเทียมกัน (equity) ในด้านต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นในกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในงานส่งเสริมการเกษตร โดยทำให้กลุ่มบุคคลต่าง ๆ ทุกคนมีส่วนในการคิดค้นปัญหาของตนเองและชุมชน หาแนวทางในการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นในฐานะที่เท่าเทียมกัน ตลอดจนมีความเสมอภาคในการร่วมรับผลประโยชน์และร่วมรับผิดชอบกับผลที่เกิดขึ้น

4) เป็นการที่กลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในงานส่งเสริมการเกษตรได้มีโอกาสพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการคิดริเริ่ม การจัดการ การควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในชุมชน ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกกองทุน

5) เป็นการที่กลุ่มบุคคลเป้าหมายในงานส่งเสริมการเกษตรจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์ต่าง ๆ และรับสภาพถึงผลเสียที่เกิดขึ้น โดยถือว่าบุคคลเป้าหมายนั้นเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholder) ในการดำเนินการพัฒนา ด้วยความรู้สึกร่วมกันถึงความเป็นเจ้าของ (ownership) หรือหุ้นส่วน (partnership)

จากคำจำกัดความของการมีส่วนร่วมที่แสดงไว้ข้างต้น ซึ่งผู้วิจัยจะสรุปความหมายการมีส่วนร่วมไว้ว่า คือ กลุ่มของประชาชนเป้าหมายได้มีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในลักษณะร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผลอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกันในการทำกิจกรรมในขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการพัฒนา ด้วยความสมัครใจ และเห็นพ้องต้องกันในเรื่องที่จะต้องการแก้ไขปัญหานั้นที่ตนประสบอยู่ในชุมชน และดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้บรรลุวัตถุประสงค์ อย่างเป็นอิสระปราศจากข้อกำหนดที่มาจากคนภายนอก

1.2 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

1.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการจำแนกประเภทของการมีส่วนร่วม

Cohen และ Uphoff (อ้างใน นุรุต พิงสุข, 2546 : 32) จำแนกประเภทของการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนของกระบวนการวางแผนไว้ 4 ประเภท คือ

- 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ การริเริ่มตัดสินใจ การดำเนินการตัดสินใจ และการตัดสินใจลงมือปฏิบัติ
- 2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ ประกอบด้วย การสนับสนุนทางด้านทรัพยากร การเข้าร่วมในการบริหาร การประสานขอความร่วมมือ
- 3) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ทางด้านวัตถุ ด้านสังคม ด้านส่วนบุคคล
- 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล เป็นการควบคุมและตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมทั้งหมด และเป็นการแสดงถึงการปรับตัวในการมีส่วนร่วมต่อไป

เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ (2547:290-297) สรุปประเภทการมีส่วนร่วมจากแนวคิดของ Dusseldrop (1981:30-50) ตามเกณฑ์ต่าง ๆ ไว้หลายประการด้วยกัน ได้แก่

1) การจำแนกตามระดับการอาสาสมัครเข้ามามีส่วนร่วม เป็นการจำแนกที่อยู่บนพื้นฐานของความเต็มใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วม ได้แก่

(1) การเข้ามามีส่วนร่วมด้วยความเต็มใจไม่มีการบังคับ เป็นการมีส่วนร่วมที่แต่ละบุคคลอาสาสมัครเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งอาจเกิดขึ้นโดยเข้ามามีส่วนร่วมเอง หรือถูกชักนำให้เข้ามามีส่วนร่วมในองค์กรในชุมชน อาสาสมัครตัวแทนจากหน่วยงานหรือคนที่อยู่ในชุมชน

(2) การเข้ามามีส่วนร่วมโดยการถูกบังคับให้เข้าร่วม เป็นการเข้ามามีส่วนร่วมที่ถูกบังคับด้วยกฎหมาย การมีส่วนร่วมที่เป็นผลมาจากเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสังคม และการมีส่วนร่วมตามขนบธรรมเนียมประเพณี

2) การจำแนกตามวิธีการที่เข้าไปเกี่ยวข้อง ซึ่งจำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือ

(1) การมีส่วนร่วมโดยตรง เป็นการเข้ามามีส่วนร่วมที่สมาชิกในสังคมแต่ละคนเข้าไปทำกิจกรรมต่าง ๆ โดยตรง เช่น การเข้าร่วมประชุม สนับสนุนแรงงาน ออกเสียงลงคะแนน

(2) การมีส่วนร่วมโดยอ้อม เป็นการเข้ามามีส่วนร่วมที่สมาชิกแต่ละคนมอบสิทธิการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม ให้บุคคลอื่นหรือองค์กรเป็นตัวแทนในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม การมีส่วนร่วมผ่านกลุ่ม หรือผ่านตัวแทน

3) การมีส่วนร่วมที่เกี่ยวข้องกับขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการวางแผนการพัฒนา ซึ่งจำแนกออกเป็น 6 ขั้นตอน ดังนี้

(1) การมีส่วนร่วมในการกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายของแผน เป็นการที่บุคคลเป้าหมายของการพัฒนามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และความต้องการของตัวเองและชุมชน แล้วนำไปกำหนดเป็นวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการพัฒนา

(2) การมีส่วนร่วมในการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ซึ่งบุคคลเป้าหมายของการพัฒนาจัดเป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจในสถานการณ์ของตัวเองและชุมชนที่ดีที่สุด ดังนั้นบุคคลเหล่านี้จึงเป็นผู้ที่สมควรมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล ตลอดจนเก็บข้อมูลและตีความถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนด้วยทัศนะของพวกเขาเอง

(3) การมีส่วนร่วมในการวางแผนปฏิบัติงาน เป็นการมีส่วนร่วมของชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนปฏิบัติงาน โดยเฉพาะแผนปฏิบัติงานระดับชุมชน

(4) การมีส่วนร่วมในการยอมรับแผน เมื่อมีผลงานที่เกิดขึ้นโดยคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดแผนงานโครงการโดยตรง การนำแผนงานไปสู่การปฏิบัติ จำเป็นต้องใช้งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ซึ่งอาจต้องขอการสนับสนุนจากภายนอก ดังนั้นจึง

ควรให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการยอมรับแผนเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติด้วย โดยอาจต้องดำเนินการผ่านองค์กรในระดับต่าง ๆ ทั้งในระดับท้องถิ่นจนถึงระดับกลาง

(5) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผน เป็นการมีส่วนร่วมของบุคคลเป้าหมายในการพัฒนาที่เข้ามามีส่วนร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามที่ได้กำหนดไว้ในแผนพัฒนา

(6) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล เป็นการที่บุคคลเป้าหมายของการพัฒนาได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องหรือร่วมในการประเมินผลการดำเนินงานตามแผนพัฒนา

4) การมีส่วนร่วมตามลักษณะชั้นขององค์กร โดยพิจารณาจากโครงสร้างขององค์กรที่มีการกำหนดแนวทางปฏิบัติให้เกิดการมีส่วนร่วม สามารถจำแนกได้ 2 ประเภท คือ

(1) การมีส่วนร่วมโดยข้อกำหนดขององค์กร เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นเมื่อโครงสร้างองค์กรและกลุ่มของพฤติกรรม หรือแนวทางปฏิบัติ ถูกพัฒนาหรือจัดให้อยู่ในกระบวนการของการมีส่วนร่วม ซึ่งอาจอยู่ในรูปขององค์กรที่เป็นทางการ เช่น สหกรณ์ การเกษตร หรือสถาบันเกษตรกร หรืออยู่ในรูปขององค์กรที่ไม่เป็นทางการ เช่น กลุ่มผู้ใช้น้ำ ชลประทาน กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร เป็นต้น

(2) การมีส่วนร่วมเมื่อมีเหตุการณ์เฉพาะกิจ จะอยู่ในรูปที่ไม่ได้จัดเป็นองค์กร เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นเป็นบางเวลาหรือเกิดเหตุการณ์พิเศษ เช่น เกิดภาวะน้ำท่วม แห้งแล้ง ไฟไหม้ การมีส่วนร่วมลักษณะนี้มักจะเป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นอย่างปัจจุบันทันด่วน

5) การมีส่วนร่วมตามความเข้มข้นและความถี่ของกิจกรรม ซึ่งจำแนกได้ 2 ประเภท คือ

(1) การมีส่วนร่วมที่มีความถี่ของกิจกรรมสม่ำเสมอ เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้น เมื่อมีการทำกิจกรรมบ่อยครั้งหรือเป็นประจำ เช่น มีการประชุมกลุ่มทุกสัปดาห์ มีการประชุมและทำกิจกรรมร่วมกันเป็นปกติวิสัย

(2) การมีส่วนร่วมที่มีกิจกรรมไม่สม่ำเสมอ เป็นการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นไม่บ่อยนัก เช่น มีการจัดประชุมนาน ๆ ครั้ง หรือการมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ที่นาน ๆ ครั้งจึงจะเกิด

6) การมีส่วนร่วมตามระดับการเข้ามามีส่วนร่วม โดยเริ่มจากการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมด้วยน้อยไปจนถึงมาก แบ่งได้เป็น 7 ประเภท ได้แก่

(1) การมีส่วนร่วมโดยการชักนำ เป็นการชักนำให้ประชาชนให้เข้าร่วมโครงการในฐานะผู้รับผลจากการพัฒนาเท่านั้น โดยมีได้รับฟังการตอบรับ หรือได้ตอบจากประชาชน

- (2) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ให้ข้อมูลข่าวสาร โดยการตอบคำถามที่นักวิชาการกำหนดขึ้น ในรูปแบบสอบถาม แบบสำรวจ หรือแบบอื่น ๆ
- (3) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ให้การศึกษาหรือ โดยให้คำปรึกษาแนะนำและบุคคลภายนอกชุมชนรับฟังเพื่อนำไปพิจารณา
- (4) การมีส่วนร่วมโดยได้รับสิ่งจูงใจ เป็นการให้ทรัพยากรหรือปัจจัยบางอย่าง เพื่อแลกกับอาหารหรือเงินและสิ่งจูงใจอย่างอื่นที่จะได้รับตอบแทน
- (5) การมีส่วนร่วมเพื่อปฏิบัติภาระหน้าที่ โดยจัดตั้งกลุ่มขึ้นเพื่อปฏิบัติหน้าที่บางอย่าง เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ มักจะเกี่ยวกับการพัฒนาองค์กรหรือสถาบันสังคม
- (6) การมีส่วนร่วมแบบมีปฏิสัมพันธ์กัน โดยการวิเคราะห์นำไปสู่แผนปฏิบัติการ และการก่อตั้งสถาบันท้องถิ่นใหม่
- (7) การมีส่วนร่วมโดยพลังของประชาชน โดยเข้าร่วมคิดและริเริ่มอย่างเป็นอิสระจากสถาบันภายนอก เพื่อเปลี่ยนแปลงระบบต่าง ๆ

1.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการเข้าไปมีส่วนร่วม

Parry (อ้างใน เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ, 2547:297-298) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมในลักษณะที่สามารถวัดได้ โดยอาศัยมิติ 3 มิติด้วยกัน คือ

- 1) วิธีการทางการมีส่วนร่วม หมายถึง ประเภทกิจกรรมต่าง ๆ ที่ผู้มีส่วนรวมได้กระทำลงไป เช่น การออกเสียงเลือกตั้ง การเข้าเป็นสมาชิกของพรรคการเมือง การวิ่งเต้น และการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามโครงการ
- 2) ความหนักเบาของการมีส่วนร่วม ซึ่งหมายถึง การหาคำตอบต่อคำถามที่ว่า ใครบ้างเข้าไปมีส่วนร่วม และเข้าไปมีส่วนร่วมเช่นนั้นบ่อยครั้งเพียงใด
- 3) คุณภาพของการมีส่วนร่วม ซึ่งหมายถึง การแสวงหาคำตอบต่อคำถามอย่างน้อยที่สุด 2 ประการด้วยกัน คือ การเข้าไปมีส่วนร่วมเช่นนั้น ทำให้บังเกิดผลอะไรบ้าง และเป็นการเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงหรือแบบจอมปลอม

คูสิต เวชกิจ (อ้างใน นพวรรณ เสวตานนท์, 2546:12-13) แบ่งระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็น 7 ระดับ คือ

ระดับ 1 ไม่มีส่วนร่วมเลย เป็นลักษณะที่ทางหน่วยงานของรัฐเข้าไปดำเนินการให้ประชาชนทั้งหมด หรือบางครั้งบังคับประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมโดยไม่มีทางเลือกเลยได้ เพราะประชาชนเกรงความผิดที่อาจเกิดขึ้นได้ รวมทั้งเกรงใจว่าต้องสูญเสียผลประโยชน์บางประการ เช่น การถูกปรับ การถูกเพ่งเล็งจากทางราชการ แต่ถ้าหลีกเลี่ยงได้ประชาชนจะไม่เข้ามามีส่วนร่วม

ระดับ 2 มีส่วนร่วมน้อยมาก ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม เพราะมีสิ่งล่อใจ หรือผลประโยชน์บางประการที่จะได้รับ เช่น ได้รับเงินค่าตอบแทนจากการใช้แรงงาน ได้มีโอกาส ไปทัศนศึกษานอกสถานที่ การมีชื่อเสียง ฯลฯ แต่ประชาชนเองมิได้มีความเลื่อมใสต่อกิจกรรม ดังนั้น เมื่อไรก็ตามที่ประชาชนเห็นว่าตนเองไม่ได้รับประโยชน์เพียงพอที่จะเข้ามามีส่วนร่วม ก็จะ ไม่เข้ามามีส่วนร่วม

ระดับ 3 มีส่วนร่วมน้อย ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม เพราะถูกชักจูง โดยการโฆษณาประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ ที่มุ่งเน้นเห็นถึงผลดีและผลประโยชน์ที่ได้รับ ซึ่ง ไม่ได้คำนึงถึงความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น และประชาชนมิได้มีส่วนเสนอความคิดเห็น ใด ๆ ทั้งสิ้น ถ้าประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมแล้วจะได้รับผลประโยชน์อาจจะให้ความร่วมมือต่อไป

ระดับ 4 มีส่วนร่วมปานกลาง ทางราชการจะสอบถามประชาชนถึง ความต้องการของท้องถิ่น และสภาพข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่ จากนั้นทางราชการจะนำข้อมูลที่ได้ เหล่านี้ไปกำหนดแผนงาน เพื่อให้ประชาชนปฏิบัติตาม ซึ่งแผนงานที่กำหนดขึ้นนี้บางครั้งอาจไม่ ตรงตามความประสงค์ของประชาชนได้

ระดับ 5 มีส่วนร่วมค่อนข้างสูง ทางราชการจะมีการยอมรับให้ประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมค่อนข้างสูง โดยเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นต่าง ๆ รวมทั้งแนวทางแก้ไข ปัญหาความประสงค์ของประชาชน แต่การตัดสินใจในการกำหนดแผนงานจริง ๆ ยังขึ้นอยู่กับ อำนาจและหน้าที่ของทางราชการ

ระดับ 6 มีส่วนร่วมสูง ทางราชการจะเปิดโอกาสอย่างมากให้ประชาชน แสดงข้อคิดเห็นข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกิจกรรมที่มีส่วนร่วมจากประชาชนโดยใกล้ชิด การ ดำเนินการขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของประชาชนเองว่าจะแก้ไขปัญหามุมชนอย่างไร

ระดับ 7 มีส่วนร่วมในอุดมคติ ประชาชนในท้องถิ่นจะร่วมมือดำเนินการ ด้วยตนเองโดยตลอดนับตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งสิ้นสุดการดำเนินงาน เป็นการอาศัยพื้นฐานความ ต้องการของประชาชนในท้องถิ่นเอง จึงได้รับการร่วมมือจากประชาชนเป็นอย่างดี ทางราชการ อาจเข้ามามีส่วนร่วมบ้างในแง่ของการช่วยเหลือหรือสนับสนุนสิ่งที่เกินความสามารถของ ประชาชนเท่านั้น

ปกรณ เวสารัชช (อ้างใน นุรุต พิงสุข, 2546 :30) กล่าวถึงรูปแบบและ ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาว่า การที่ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ไขปัญหา และร่วมรับผลประโยชน์ ซึ่งมาจากการกระทำได้ 4 ลักษณะ ดังนี้

- 1) เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดว่า อะไรคือความจำเป็นขั้นพื้นฐานของชุมชน
- 2) เป็นผู้ระดมทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อสนองต่อความจำเป็นขั้นพื้นฐาน
- 3) เป็นผู้มีบทบาทในการปรับปรุงวิธีการกระจายสินค้าและบริการให้สมบูรณ์ขึ้น
- 4) เป็นผู้ได้รับความพึงพอใจ และเกิดแรงจูงใจในการที่จะสร้างกระบวนการในการพัฒนาที่ต่อเนื่อง

กล่าวโดยสรุปแนวคิดเกี่ยวกับการเข้าไปมีส่วนร่วม คือการเข้าไปมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการพัฒนา ซึ่งจะเข้าร่วมด้วยความสมัครใจหรือเกิดจากเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นตัวบังคับให้เข้ามามีส่วนร่วมจะโดยทางตรงหรือโดยผ่านตัวแทนกลุ่มทางอ้อมในทุก ๆ ขั้นตอนของการพัฒนา และสามารถที่จะวัดระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชนได้ 5 ระดับ คือ มีส่วนร่วมน้อยมาก มีส่วนร่วมน้อย มีส่วนร่วมปานกลาง มีส่วนร่วมมาก และมีส่วนร่วมมากที่สุด

1.2.3 ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (อ้างใน นุรุต พึ่งสุข, 2546: 33) กล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

- 1) ความศรัทธาที่มีต่อความเชื่อถือนุคคลและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ลงแขก การบำเพ็ญประโยชน์
- 2) ความเกรงใจที่มีต่อนุคคลที่เคารพนับถือหรือมีเกียรติยศตำแหน่ง ทำให้เกิดความเกรงใจที่จะมีส่วนร่วมด้วย ทั้งที่ไม่ความศรัทธาหรือความเต็มใจอย่างเต็มเปี่ยมที่จะกระทำ
- 3) อำนาจเกิดจากบุคคลที่มีอำนาจเหนือกว่า ทำให้ประชาชนถูกบีบบังคับให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ

Bertrad (อ้างใน ผดุงศักดิ์ ขุนเจริญ, 2545: 9) และ Hay (อ้างใน กรณิศ เชื้อศิริถาวร, 2544 : 16) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมทางสังคมของบุคคลนั้น ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง คือ สถานภาพทางสังคม สถานภาพทางเศรษฐกิจ สถานภาพทางอาชีพและที่อยู่อาศัย โดยบุคคลผู้มีสถานภาพสังคมและเศรษฐกิจต่ำจะเข้าร่วมมามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนน้อยกว่าบุคคลผู้มีสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจสูง กล่าวถึงปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมซึ่งได้แก่ ลักษณะส่วนบุคคล คือ อายุ เพศ สถานภาพทางสังคม อาชีพ การศึกษา ถิ่นที่อยู่อาศัย ระยะเวลาที่อยู่ในท้องถิ่น และปัจจัยอื่น ๆ เช่น ค่านิยม ทักษะคติ การอาศัยอยู่ใกล้เขตเมือง

Word Health Organization (อ้างใน กรณิศ เชื้อศิริถาวร, 2544:15)

กล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม 3 ประการ คือ

1) ปัจจัยของสิ่งจูงใจ การที่ประชาชนจะเข้าร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งทั้งในแง่การร่วมแรง ร่วมทรัพยากร หรืออื่น ๆ นั้น จะมีเหตุผล 2 ประการ คือ การมองเห็นว่าตนเองจะได้รับผลตอบแทนในสิ่งที่ตนเองทำไป ซึ่งเป็นเรื่องของการกระตุ้นให้เกิดมีสิ่งจูงใจ ประการที่สอง คือ การที่ได้รับการบอกกล่าวหรือชักชวนจากเพื่อนให้ร่วมโดยมีสิ่งจูงใจเป็นตัวนำ ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องของการก่อให้เกิดมีสิ่งจูงใจ

2) ปัจจัยโครงสร้างของช่องทางในการเข้ามามีส่วนร่วม แม้ว่าประชาชนเป็นจำนวนมากจะเห็นประโยชน์ของการเข้าร่วมในกิจกรรมพัฒนา แต่ไม่อาจจะเข้าร่วมกิจกรรมได้ เนื่องจากไม่เห็นช่องทางของการเข้าร่วมหรือเข้าร่วมแล้วไม่ได้รับผลที่คาดหวังไว้ เนื่องจากการเข้ามามีส่วนร่วมกันนั้น มิได้มีการจัดรูปแบบความสัมพันธ์ที่เหมาะสม เช่น ภาวะผู้นำ กฎระเบียบ แบบแผนลักษณะการทำงาน เงื่อนไขการเข้าร่วม ดังนั้นพื้นฐานทางด้านโครงสร้างของช่องทางในการเข้าร่วม จึงควรมีลักษณะดังนี้

(1) เปิดโอกาสให้ทุก ๆ คน และทุก ๆ กลุ่มในชุมชนมีโอกาสดำเนินการในการพัฒนาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง โดยการเข้าร่วมอาจจะอยู่ในรูปของตัวแทนหรือเข้าร่วมโดยตรง

(2) ควรมีเวลากำหนดที่ชัดเจนเพื่อผู้เข้าร่วมจะสามารถกำหนดเงื่อนไขของตนเองได้ตามสภาพเป็นจริง

(3) กำหนดลักษณะของกิจกรรมที่แน่นอนว่าจะทำอะไร

3) ปัจจัยอำนาจในการส่งเสริมกิจกรรมของการมีส่วนร่วม โดยปกติที่ผ่านมาในกิจกรรมหนึ่ง ๆ แม้ว่าประชาชนมีโอกาสดำเนินการแต่ก็ไม่อาจจะกำหนดเป้าหมายวิธีการ หรือผลประโยชน์ของกิจกรรม แต่ขึ้นอยู่กับกำหนดยุทธศาสตร์และการจัดสรรของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งไม่อาจจะก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมที่แท้จริง

ดังนั้นจึงกล่าวโดยสรุปว่าปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม สามารถแบ่งได้ 3 ปัจจัย คือ ปัจจัยแรก คือ ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ การศึกษา การเป็นสมาชิกกลุ่ม การศรัทธา เชื่อถือบุคคลที่มีเกียรติ ค่านิยม ทักษะคติ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ สถานภาพทางสังคม ระยะเวลาการเป็นสมาชิก ประการที่สอง คือ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ได้แก่ รายได้ อาชีพ ภาวะหนี้สิน ปัจจัยที่สาม คือปัจจัยอื่น ๆ ได้แก่ ช่องทางการสื่อสาร สิ่งจูงใจ โอกาส อำนาจ การได้รับการสนับสนุนจาก เจ้าหน้าที่ของรัฐ

1.2.4 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม

เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ (2547:299-302) กล่าวสรุปทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมจากหลาย ๆ ทฤษฎี และได้รวบรวมไว้ 8 ทฤษฎี ดังนี้

1) ทฤษฎีการกระทำทางสังคม

Max Weber ศึกษาเรื่องการกระทำของมนุษย์ ว่าเป็นพฤติกรรมทั้งที่เป็นแบบเปิดเผยและลึกลับ การกระทำทางสังคม มี 4 ขั้นตอน คือ การกระทำที่มีเหตุผล การกระทำที่เกี่ยวกับค่านิยม การกระทำตามประเพณี และการกระทำที่แฝงไว้ด้วยความเสนาหา

Parson (1951:279) อธิบายการกระทำของมนุษย์ว่า การกระทำใด ๆ ของมนุษย์จะขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพของแต่ละบุคคล ระบบสังคมและวัฒนธรรมในสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ ซึ่งวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดเกี่ยวกับความคิด ความเชื่อ ความสนใจ และค่านิยม

Reader อธิบายว่า การกระทำทางสังคม ประกอบด้วยกลุ่มปัจจัยหลายประการไม่ได้จำกัดอยู่เพียงปัจจัยใดปัจจัยหนึ่ง ซึ่งเหตุผลในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งของบุคคลขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ที่เรียกว่า ความเชื่อหรือความไม่เชื่อ โดยกล่าวว่า การกระทำของมนุษย์ในเรื่องใดก็ตามขึ้นอยู่กับเป้าหมาย ความเชื่อที่สืบทอดกันมา ค่านิยม มาตรฐาน นิสัย และขนบธรรมเนียมประเพณี ความคาดหวัง ความผูกพัน แรงเสริม โอกาส ความสามารถ และการสนับสนุน

2) ทฤษฎีการจูงใจ

Maslow (1954 : 90) ศึกษาเกี่ยวกับแรงจูงใจของการกระทำของมนุษย์ไว้หลายประการ และอธิบายถึงพฤติกรรมของมนุษย์เกี่ยวกับความต้องการพื้นฐานซึ่งเกิดจากความพึงพอใจ ความต้องการเหล่านั้นถูกจัดลำดับขั้นของความต้องการจากน้อยไปหามาก เมื่อความต้องการใดเกิดขึ้นแล้วไม่ได้รับการบำบัดเพียงพอ ความต้องการเหล่านั้นก็ยังคงอยู่และจะเป็นแรงขับที่มีพลังผลักดันให้บุคคลมีพฤติกรรมโน้มไปทางที่จะบำบัดความต้องการเหล่านั้นอยู่เสมอ ซึ่งความต้องการพื้นฐานที่ทำให้คนแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ มีอยู่ 5 ประการ และแยกออกเป็นระดับต่าง ๆ ได้ดังนี้

- (1) ความต้องการทางร่างกาย ถือเป็นความต้องการขั้นแรกสุด
- (2) ความต้องการความมั่นคง
- (3) ความต้องการทางสังคม เป็นความต้องการความรัก และการยอมรับ

รับเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

- (4) ความต้องการมีเกียรติยศชื่อเสียง เป็นความต้องการการยกย่องนับถือจากคนอื่นหรือมีเกียรติในสังคม

(5) ความต้องการประสบความสำเร็จ ที่ต้องการแสดงความสามารถของตนเองให้ประจักษ์แก่ผู้อื่น

3) ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคม

Second และ Backman (1964 :97) อธิบายเกี่ยวกับทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคมว่า บุคคลจะเลือกสมาคมหนึ่งสมาคมใดหรือไม่นั้น ขึ้นอยู่กับว่าเขาได้รับประโยชน์อะไร และจะต้องเสียอะไร และในที่สุดเขาจะเลือกเข้าสมาคมที่ต่อเมื่อผลที่ได้รับมากกว่าผลเสีย

4) ทฤษฎีการยอมรับ

Roger และ Shoemaker (1971:81-86) ศึกษาเกี่ยวกับการยอมรับวิทยาการใหม่ของบุคคลจะต้องผ่านขั้นตอนต่าง ๆ 5 ขั้นตอน คือ

(1) ขั้นการรับรู้ คือ การที่บุคคลได้รับวิทยาการใหม่หรือความคิดใหม่เป็นครั้งแรก แต่ยังขาดความรู้อย่างแจ่มแจ้งในวิทยาการใหม่ ๆ นั้น เป็นการรับรู้วิทยาการใหม่แต่ยังไม่แสวงหาข่าวสารเพิ่มเติม

(2) ขั้นความสนใจ เป็นระยะที่บุคคลเริ่มสนใจในความรู้ใหม่ และพยายามเสาะแสวงหาความรู้เพิ่มเติม

(3) ขั้นประเมิน เป็นระยะที่บุคคลคิดทบทวนไตร่ตรองถึงผลดีผลเสียของความรู้ใหม่อยู่ในใจก่อนที่จะทดลองทำหรือไม่ทำต่อไป

(4) ขั้นทดลอง เป็นระยะที่บุคคลนำความรู้ใหม่ไปปฏิบัติในขนาดเล็ก ๆ เป็นการลองทำเพื่อดูผลก่อนจะตัดสินใจยอมรับต่อไป

(5) ขั้นยอมรับ เป็นขั้นตอนที่บุคคลตกลงใจในการนำวิทยาการใหม่ไปปฏิบัติต่อไปอย่างเต็มที่ ซึ่งเป็นการยอมรับผลทดลองว่าใช้ได้ผล

5) ทฤษฎีการระดมสร้างขวัญ

คนเรามีความต้องการทางกายและใจ ถ้าคนเรามีขวัญดีการทำงานก็จะสูงตามไปด้วย แต่ถ้าขวัญไม่ดีผลงานก็จะต่ำไปด้วย ทั้งนี้เนื่องจากขวัญเป็นสถานการณ์ทางจิตใจที่แสดงออกในรูปพฤติกรรมต่าง ๆ การสร้างขวัญให้ดีต้องพยายามสร้างเจตคติที่ดีต่อผู้ร่วมงาน เช่น การไม่เอารัดเอาเปรียบ ให้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับงาน เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น เป็นต้น และเมื่อใดก็ตามถ้าคนงานมีขวัญดีจะเกิดความสำนึกในการรับผิดชอบ อันจะเกิดผลดีแก่หน่วยงานทั้งในส่วนที่เป็นขวัญส่วนบุคคลและขวัญของกลุ่ม

6) ทฤษฎีการสร้างค่านิยมรู้สึกชาตินิยม

ปัจจัยประการหนึ่งที่น่าไปสู่การมีส่วนร่วม คือ การสร้างความรู้สึกชาตินิยมให้เกิดขึ้น ซึ่งหมายถึง ความรู้สึกเป็นตัวเองที่จะอุทิศ หรือเน้นค่านิยมเรื่องผลประโยชน์รวมของชาติ มีความพอใจในชาติของตัว พยายามในเกียรติภูมิ จงรักภักดีผูกพันต่อท้องถิ่น

7) ทฤษฎีการสร้างผู้นำ

การสร้างผู้นำจะช่วยให้ประชาชนทำงานด้วยความเต็มใจ เพื่อบรรลุเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ร่วมกัน ทั้งนี้เพราะผู้นำเป็นปัจจัยของการรวมกลุ่มคน จูงใจคนไปยังเป้าหมาย โดยทั่วไปแล้วผู้นำอาจจะมีทั้งผู้นำที่ดี เรียกว่า ผู้นำปฏิฐาน ผู้นำพลวัต คือ เคลื่อนไหวทำงานอยู่เสมอ และผู้นำทางไม่ดี คือ ไม่มีผลงานสร้างสรรค์ ที่เรียกว่าผู้นำนิเสธ

ผลการใช้ทฤษฎีการสร้างผู้นำ จึงทำให้เกิดการระดมความร่วมมือปฏิบัติงานอย่างมีขวัญ งานมีคุณภาพ มีความคิดสร้างสรรค์ และร่วมรับผิดชอบ ดังนั้น การสร้างผู้นำที่ดีย่อมจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยคตินั่นเอง

8) ทฤษฎีการใช้และระบบทางการบริหาร

การใช้ระบบบริหารในการระดมความร่วมมือ เป็นวิธีหนึ่งที่ยากเพราะใช้กฎหมายระเบียบแบบแผนเป็นเครื่องมือในการดำเนินงาน แต่อย่างไรก็ตามผลของความร่วมมือยังไม่มีระบบใดที่ดีที่สุดในเรื่องการบริหาร เพราะธรรมชาติของคน ถ้าทำงานตามความสมัครใจอย่างตั้งใจ ไม่มีใครบังคับก็จะทำงานด้วยความรัก แต่ถ้าไม่ควบคุมเลยก็ไม่เป็นไปตามนโยบายและความจำเป็นร่วมกันของรัฐ เพราะการใช้ระบบการบริหารเป็นการให้ปฏิบัติตามนโยบายเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมาย

โดยสรุปแล้ว การใช้แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยในเรื่องนี้ กล่าวได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนหรือสมาชิกองค์กร จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อประชาชนได้ตั้งเป้าหมายจะให้นักลารู้ถึงความต้องการ และการบรรลุเป้าหมาย จะเป็นแรงจูงใจให้มีการกระทำต่อไป ผู้เป้าหมายที่สมาชิกองค์กรได้ตั้งขึ้นโดยมุ่งไปที่แรงจูงใจ การยอมรับของแต่ละบุคคลนำมาซึ่งการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุสิ่งที่ต้องการตามปรารถนา

2. แนวคิดเกี่ยวกับกองทุนเพื่อการเกษตรในองค์กรเกษตรกร

2.1 ความเป็นมาของกองทุน

การพัฒนาประเทศไทยในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549) ชีคหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่

และปฏิบัติตนก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ให้ยึดทางสายกลางอยู่บนพื้นฐานของความสมดุล พอดี และความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี พอสมควรต่อการมีผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน โดยอาศัยความรอบรู้รอบคอบในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน รวมทั้งเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริต ให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และรอบคอบ เพื่อนำไปสู่สังคมที่มีคุณภาพ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง สามารถพึ่งพาตนเองได้ (กรมส่งเสริมการเกษตร 2546ข : 1)

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงได้กำหนดการเพิ่มศักยภาพการออมในชนบท เป็นมาตรการดำเนินงานในการพัฒนาคน และพัฒนาองค์กรในภาคเกษตรเพื่อเป็นทุนในการพัฒนาอาชีพ ทำให้สามารถพึ่งพาตนเองได้และเป็นหลักประกันที่มั่นคงให้กับครัวเรือนเกษตรกร โดยดำเนินการส่งเสริมและสร้างนิสัยการออมและวินัยการเงินของเกษตรกร ตลอดจนการบริหารจัดการออมเงินให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาอาชีพการเกษตรและสวัสดิการ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน

การพัฒนาพื้นฐานเศรษฐกิจโดยเฉพาะอย่างยิ่งการได้มาซึ่งเงินทุน พบว่า เงินทุนที่ได้มาจากการระดมหุ้นภายในหมู่บ้าน ชาวบ้านจะนำไปใช้อย่างสมเหตุสมผล มีความต่อเนื่อง และไม่ค่อยเสียหายจากการคดโกง ผิดกับเงินทุนที่รัฐสนับสนุนผ่านหน่วยงานราชการและเงินของภาคเอกชน เพราะชาวบ้านมักถือว่าไม่ใช่เงินของเขา แต่เป็นเงินช่วยเหลือแบบให้เปล่าและไม่เกิดความเป็นเจ้าของ การได้มาซึ่งเงินของชุมชนอาจได้มาจากกิจกรรมออมทรัพย์ การระดมหุ้น การระดมทุน การตั้งธนาคารหมู่บ้าน หรือการรับทุนช่วยเหลือจากภายนอกสมทบกับทุนภายในหมู่บ้าน

2.2 ความหมายของกองทุน

ทุน ความหมายตามแนวคิดเศรษฐศาสตร์ทุนนิยมให้ความสำคัญกับ “ทุนที่เป็นเงินตราหรือที่เป็นวัตถุ” ส่งผลให้มีการมุ่งสั่งสมทุน ความมั่งคั่ง และกำไร เมื่อมีการพัฒนาสั่งสมทุนได้มากขึ้น จะนำทุนไปใช้ในการขยายการผลิต นำไปสู่การแข่งขันและเร่งการผลิตโดยใช้ทรัพยากรต่าง ๆ เป็นต้นทุนในการผลิตมากขึ้นเรื่อย ๆ เกิดผลกระทบที่ไม่พึงประสงค์ตามมามากมาย เช่น การเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ การกระจายรายได้ไม่เท่าเทียมกัน เป็นต้น

ชัยวุฒิ ชัยพันธุ์ (อ้างในกรมส่งเสริมการเกษตร, 2546ข:2) กล่าวถึง แนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน แนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับทุน 4 ประเภท คือ

1) **ทุนธรรมชาติ** หมายถึงทรัพย์สินที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ รวมถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในทุกรูปแบบ ทั้งที่สามารถฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ และใช้แล้วหมดไป ตลอดจนผลประโยชน์ทั้งหมดที่เกิดขึ้นจากระบบนิเวศของโลกด้วย เช่น แร่ธาตุ ป่าไม้ น้ำ ดิน และความหลากหลายทางธรรมชาติ

2) **ทุนฝีมือมนุษย์** หมายถึง ทรัพย์สินที่มนุษย์สร้างขึ้น ทั้งในรูปตัวเงินและในรูปกายภาพ สามารถสร้างขึ้นใหม่ทดแทนที่ใช้แล้วหมดสภาพหรือเสื่อมโทรมได้ โดยใช้ทรัพย์สินอื่นมาเป็นปัจจัยการผลิต เช่น เงินสด โรงงานและเครื่องจักร

3) **ทุนสังคม** หมายถึง ผลกระทบของความสัมพันธ์ในอดีตที่มีต่อระบบเครือญาติและการควบคุมของสังคม ซึ่งรวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมด้วยกันเอง ระหว่างองค์กรกับองค์กร ระหว่างคนกับองค์กรต่าง ๆ และระบบเครือญาติ ทุนสังคมเปรียบเสมือนตัวเชื่อมประสานให้สังคมแนบแน่นอยู่ด้วยกันได้ เช่น ความสามัคคี การให้ความเคารพผู้เฒ่าผู้แก่ การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เป็นต้น

4) **ทุนมนุษย์** หมายถึง การบริโภคในอดีต ประสพการณ์ ภูมิปัญญา คุณธรรม และทักษะ ที่มีต่อความเป็นอยู่ในอนาคต เช่น ภูมิปัญญาเกี่ยวกับสมุนไพร การนวดไทย ศิลปะการป้องกันตัว เป็นต้น

กองทุน หมายถึง แหล่งรวมทุนและทรัพยากร เช่น เงิน สัตว์ พืช ปัจจัยการผลิต วัสดุอุปกรณ์ เครื่องจักร ภูมิปัญญา ทรัพยากรธรรมชาติ ที่สามารถนำไปใช้หมุนเวียนในกลุ่มหรือชุมชน เพื่อดำเนินกิจการตามวัตถุประสงค์ (กรมส่งเสริมการเกษตร 2546ข :3)

กองทุนเพื่อการเกษตร คือ การนำกองทุนต่าง ๆ ที่มีอยู่ ทั้งทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพย์สินที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ เงินสด ปัจจัยการผลิต เครื่องจักร โรงสี ลานตากผลผลิต ภูมิปัญญา ประสพการณ์ มารวมกัน แล้วมีการบริหารจัดการโดยองค์กรเกษตรกรเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อเกษตรกรในองค์กรเกษตรกร (กรมส่งเสริมการเกษตร 2546ข : 5)

องค์กรเกษตรกร หมายถึง กลุ่มเกษตรกร กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร กลุ่มยุวเกษตรกร และกลุ่มส่งเสริมอาชีพการเกษตรต่าง ๆ มีความคิดที่จะมีการดำเนินกิจกรรม กองทุนเพื่อการเกษตรเพื่อบริการสมาชิกเพิ่มเติมจากกิจกรรมอื่น ๆ ที่มีการดำเนินการในองค์กรเกษตรกร (กรมส่งเสริมการเกษตร 2546 ข: 9)

ดังนั้น กองทุนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร รวมอยู่ในความหมายกองทุนเพื่อการเกษตร ในองค์กรเกษตรกรด้วย ซึ่งหมายถึง การนำกองทุนต่าง ๆ ที่มีอยู่ทั้งทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพย์สินที่กลุ่มสร้างขึ้น ได้แก่ เงินสด ปัจจัยการผลิต เครื่องจักร โรงสี ลานตากผลผลิต ภูมิปัญญา

ประสบการณ์ มารวมกันแล้วมีการบริหารจัดการโดยกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร คณะกรรมการ และสมาชิก เพื่อบริการให้แก่สมาชิกกลุ่ม นำไปใช้ในกิจกรรมตามวัตถุประสงค์

2.3 ความสำคัญของกองทุน

กองทุนมีความสำคัญต่อคนในชุมชนหลายประการ (กรมส่งเสริมการเกษตร 2546ข : 4) คือ

2.3.1 ส่งเสริมพัฒนาอาชีพในการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะคนส่วนใหญ่ในชนบทประกอบอาชีพการเกษตรหรือเกี่ยวเนื่องกับการเกษตร ซึ่งการประกอบอาชีพต้องมีทุนที่จะนำมาใช้ซื้อปัจจัยการผลิต จ้างแรงงานการเกษตร เป็นต้น

2.3.2 บรรเทาเหตุฉุกเฉินหรือความจำเป็นเร่งด่วน คนในชุมชนอาจจะประสบเหตุฉุกเฉิน เช่น เจ็บป่วย ประสบอุบัติเหตุ หากคนในชุมชนมีกองทุนก็สามารถบรรเทาความเดือดร้อนในชุมชนได้

2.3.3 เกิดการเรียนรู้ด้านการบริหารจัดการกองทุน การดำเนินงานกองทุนต้องมีความรู้ด้านต่าง ๆ เช่น การบริหารเงิน การบริหารคน การจัดทำบัญชี เป็นต้น เมื่อมีการดำเนินการกองทุนก็จะเกิดการเรียนรู้การบริหารจัดการกองทุน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคณะกรรมการผู้ดูแลกองทุน

2.4 ที่มาของกองทุนเพื่อการเกษตรในองค์กรเกษตรกร

กองทุนเพื่อการเกษตรในองค์กรเกษตรกร (กรมส่งเสริมการเกษตร 2546ข :5) มีที่มา 2 ลักษณะ คือ

2.4.1 กองทุนที่เกิดขึ้นโดยเกษตรกร เมื่อเกษตรกรในท้องถิ่นหรือองค์กรเกษตรกรมีการตระหนักถึงปัญหาเรื่องทุน อาจริเริ่มจัดตั้งกองทุนขึ้น โดยการระดมหุ้นเป็นเงินทุนจำนวนหนึ่งจากสมาชิก กำหนดระเบียบ กฎ กติกาในการใช้เงินทุนนั้นให้กระจายไปในหมู่สมาชิก และคัดเลือกสมาชิกที่มีความซื่อสัตย์ เสียสละ และมีคุณธรรม เป็นกรรมการเข้ามาบริหารจัดการเงินกองทุนนั้น ตัวอย่าง คือ ธนาคารหมู่บ้าน เงินทุนหมุนเวียนในกลุ่มเกษตรกร กองทุนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร

2.4.2 กองทุนที่เกิดขึ้นจากโครงการหรือกิจกรรมพัฒนาของส่วนราชการและองค์กรพัฒนาเอกชน โดยปกติโครงการหรือกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาอาชีพของหน่วยงานราชการและองค์กรพัฒนาเอกชนต่าง ๆ มักจะมีการสนับสนุนเงินหรือวัสดุปัจจัยการดำเนินงานในลักษณะให้เปล่าแก่เกษตรกรในชุมชน เพื่อให้เกษตรกรช่วยปฏิบัติโครงการหรือกิจกรรมนั้น ๆ ทุนสนับสนุนที่จัดให้แก่เกษตรกรสามารถนำมาเป็นทุนริเริ่มดำเนินการในรูปแบบของกองทุน โดยเตรียมกลุ่มเป้าหมายให้เข้าใจและตระหนักถึงประโยชน์ที่จะได้รับการดำเนินงานในลักษณะกองทุน เช่น กองทุนอาหารหมู่บ้าน กองทุนเมล็ดพันธุ์พืช กองทุนแปรรูปผลผลิตเกษตร กองทุน

ศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน เป็นต้น กองทุนเหล่านี้มีการดำเนินการในกลุ่มส่งเสริมการเกษตรหลายกลุ่มซึ่งได้ผลเป็นอย่างดีและยังมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

2.5 ขั้นตอนในการส่งเสริมการจัดตั้งกองทุนเพื่อการเกษตรขององค์กรเกษตรกร

กองทุนขององค์กรเกษตรกร นอกจากเป็นเครื่องมือที่นำมาใช้เพื่อลดปัญหาเรื่องทุนโครงการพัฒนาอาชีพของเกษตรกรแล้ว ยังเป็นเครื่องมือในการสร้างกระบวนการเรียนรู้การบริหารจัดการเงินอีกด้วย ซึ่งจะนำไปสู่การพึ่งพาตนเองได้ อย่างไรก็ตามหากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีความคิดที่จะส่งเสริมหรือสนับสนุนให้องค์กรเกษตรกรมีการจัดตั้งกองทุนตามลักษณะดังกล่าวมาข้างต้น เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรควรดำเนินการตามขั้นตอน 4 ขั้น (กรมส่งเสริมการเกษตร 2546ข:7) ดังนี้

2.5.1 สร้างความเข้าใจร่วมกันของเกษตรกร โดยเจ้าหน้าที่จะต้องเผยแพร่แนวความคิดของกองทุนให้เกษตรกรของกลุ่มเป้าหมายเข้าใจและตระหนักถึงความจำเป็นที่เกษตรกรต้องร่วมกันจัดหาให้ได้มาซึ่งกองทุนของเกษตรกรเอง เพื่อใช้ประโยชน์ร่วมกันอย่างยั่งยืน เจ้าหน้าที่ไม่ควรอ้างหรือกล่าวกับเกษตรกรว่า “ราชการมีนโยบายจัดตั้งกองทุน” เพราะนั่นคือสิ่งที่เกษตรกรจะเข้าใจว่า คืองานของราชการ แต่เจ้าหน้าที่จะต้องกระตุ้นให้เกษตรกรเห็นความสำคัญของกองทุน ตลอดจนสร้างจิตสำนึกร่วมกันแก่เกษตรกรในการเป็นเจ้าของกองทุน

2.5.2 แนะนำให้คำปรึกษาการกำหนดกฎเกณฑ์กองทุน เมื่อเกษตรกรในกลุ่มตัดสินใจที่จะตั้งกองทุน เจ้าหน้าที่ควรแนะนำให้เกษตรกรได้วางกำหนดกฎเกณฑ์ของการดำเนินงานกองทุน ซึ่งเป็นการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันให้แก่เกษตรกรในการบริหารจัดการกองทุนของกลุ่ม เช่น

- 1) กำหนดวัตถุประสงค์ของกองทุน จะใช้เพื่ออะไร ซึ่งในครั้งแรกวัตถุประสงค์ไม่ควรมีมาก แต่เมื่อกองทุนมีความมั่นคงกลุ่มอาจขยายวัตถุประสงค์เพิ่มเติมอีกก็ได้
- 2) การบริหารกองทุน จะทำอย่างไร มีการตั้งกรรมการบริหารกองทุนอย่างไร มีแผนการดำเนินงานของกองทุนหรือไม่ เงื่อนไขในการสนับสนุนสมาชิก เช่น สนับสนุนในรูปเงินยืม เงินกู้ การคัสดอกเบี้ยเงินกู้ ระยะเวลาการกู้ยืม การส่งคืนเงินกู้ ใครมีสิทธิมาใช้บริการกองทุนนี้บ้าง จะมีการระดมทุนจากแหล่งอื่น ๆ เพิ่มเติมหรือไม่อย่างไร การเก็บรักษาเงินมอบใครรับผิดชอบ จะเก็บไว้ที่ไหน การจัดทำบัญชีกองทุน ในกรณีที่กลุ่มมีการระดมทุนโดยสมาชิกร่วมลงทุนเพิ่มเติม มีการจัดสรรผลประโยชน์แต่ละปีเป็นสัดส่วนเท่าใด

นอกจากนี้ เจ้าหน้าที่ควรเสนอแนะให้คณะกรรมการบริหารกองทุนพิจารณานำโครงการหรือกิจกรรมพัฒนาของส่วนราชการหรือองค์กรพัฒนาเอกชนที่มาส่งเสริมพัฒนาอาชีพในชุมชนหรือในกลุ่มมาเข้าเป็นกองทุนเพื่อการเกษตร หลักการดำเนินงานกองทุนที่ควรยึดไว้ คือ

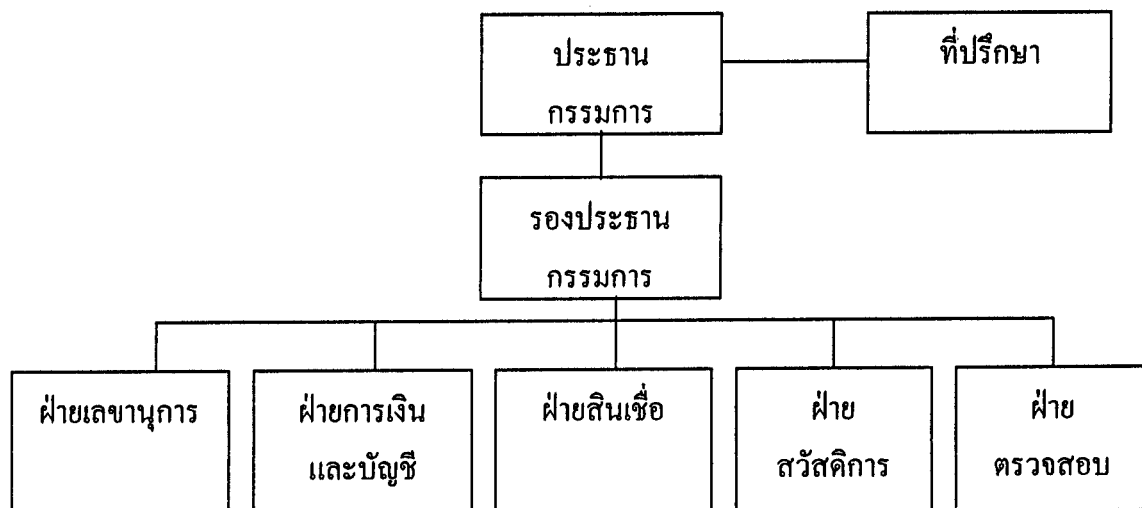
จะต้องคำนึงถึงประโยชน์ที่สมาชิกได้รับให้มากที่สุด ซึ่งจะมีส่วนช่วยให้กองทุนขององค์กรเกษตรมีความยั่งยืนอยู่กับองค์กรเกษตรต่อไป

2.5.3 ให้ความรู้ด้านการบริหารและจัดการด้านการเงิน เจ้าหน้าที่ควรให้ความรู้ด้านการบริหารและจัดการด้านการเงินในกระบวนการบริหารกองทุนของเกษตรกร โดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรต้องหมั่นเยี่ยมเยียนกลุ่ม ถ้าพบว่ากลุ่มมีปัญหาในการดำเนินงานกองทุน ควรแนะนำให้ความรู้กับคณะกรรมการบริหาร โดยติดต่อวิทยากรในท้องถิ่นหรือศึกษาเรียนรู้จากแหล่งความรู้ในพื้นที่ โดยเฉพาะการจัดทำบัญชีเงินยืมหรือสัญญาต่าง ๆ ทั้งนี้ รวมถึงการให้ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องด้วย ตลอดจนหากกองทุนเติบโตขึ้น ควรพิจารณาเสนอแนะถึงการขยายวัตถุประสงค์เพื่อให้มีการใช้ประโยชน์จากกองทุนอย่างมีประสิทธิภาพ

2.5.4 การติดตามนิเทศงาน และการประเมินผล เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ควรติดตาม นิเทศงาน และประเมินผลการดำเนินงาน เพื่อปรับปรุงการดำเนินงานส่งเสริมกองทุนให้เหมาะสมตามสถานการณ์และพื้นที่ต่อไป

2.6 โครงสร้างการบริหารกองทุนเพื่อการเกษตร

การบริหารกองทุนเพื่อการเกษตรจะมีโครงสร้างคณะกรรมการบริหารจำนวนเท่าใด แผนกและฝ่ายใดบ้างก็ให้เป็นไปตามมติที่ประชุมองค์กรตามความเหมาะสมของแต่ละองค์กร องค์กรเกษตรที่มีสมาชิกมาก โครงสร้างคณะกรรมการบริหารอาจต้องเพิ่มขึ้น หรือมีผู้ช่วยในแต่ละฝ่าย องค์กรเกษตรที่มีสมาชิกน้อยอาจลดโครงสร้างคณะกรรมการบริหาร โดยบางฝ่ายอาจทำงานหลายหน้าที่ควบคู่กันไป ดังภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.1 โครงสร้างการบริหารกองทุนเพื่อการเกษตร

ที่มา: กรมส่งเสริมการเกษตร (2546) เอกสารวิชาการการดำเนินงานกองทุนเพื่อการเกษตร หน้า10

2.7 บทบาทของคณะกรรมการบริหารกองทุนเพื่อการเกษตร (กรมส่งเสริมการเกษตร 2546ข:11) มีดังนี้

- 1) ประธานกรรมการ ทำหน้าที่อำนวยการดำเนินงานกองทุนเพื่อการเกษตร การแก้ไขปัญหาการบริหารกองทุน
- 2) รองประธานกรรมการ ทำหน้าที่ช่วยอำนวยการดำเนินงานกองทุนเพื่อการเกษตร การแก้ไขปัญหาการบริหารกองทุน และทำหน้าที่แทนประธานกรณีที่ประธานติดภารกิจ
- 3) ฝ่ายเลขานุการ ทำหน้าที่ชี้แจง เชิญชวนสมาชิกองค์กรเกษตรกรเป็นสมาชิกกองทุนเพื่อการเกษตร และเผยแพร่ข่าวสารผลงานที่เกี่ยวกับกองทุน จัดเตรียมสถานที่ประชุม ดือนรับ ดูแลผู้เข้าประชุม จัดเตรียมการประชุม ออกจดหมายเชิญคณะกรรมการกองทุนประชุม และบันทึกการประชุม
- 4) ฝ่ายการเงินและบัญชี ทำหน้าที่รับ-จ่ายเงินกองทุน ค่าธรรมเนียมแรกเข้า รับค่าหุ้น จ่ายเงินปันผล จ่ายเงินสินเชื่อให้สมาชิก จัดทำงบดุลในแต่ละเดือนเพื่อแจ้งให้ประธานหรือรองประธานลงนาม ทำหน้าที่เปิดบัญชีฝากเงินแก่สมาชิกที่ประสงค์จะฝากเงินเข้ากองทุนขององค์กรเกษตรกร จัดทำทะเบียนผู้ถือหุ้น และลงรายการในทะเบียนชื่อผู้ฝากเงินรายบุคคล เงินหุ้น สะสมทรัพย์สินให้ครบถ้วนในสมุดกองทุน และคืนสมุดกองทุนให้สมาชิกเก็บไว้ จัดทำบัญชีเงินสด แสดงรายรับ - จ่าย ทุกวันให้เป็นปัจจุบัน
- 5) ฝ่ายสินเชื่อ ทำหน้าที่กลั่นกรองพิจารณาการกู้เงินของสมาชิกแล้วนำเสนอพิจารณาของคณะกรรมการบริหารกองทุน สอดส่อง ดูแล ติดตาม ความเคลื่อนไหวของสมาชิกผู้กู้เงินกองทุน
- 6) ฝ่ายสวัสดิการ ทำหน้าที่พิจารณาให้ความช่วยเหลือสมาชิกในด้านอื่น ๆ นอกเหนือจากการประกอบอาชีพ เช่น ด้านอุปโภคบริโภค ด้านการศึกษา การเจ็บป่วย การประสบภัย เป็นต้น และทำหน้าที่พิจารณาพัฒนาสมาชิกให้เกิดการเรียนรู้วิชาการและความรู้ด้านต่าง ๆ เพื่อนำมาพัฒนาการประกอบอาชีพและการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น
- 7) ฝ่ายตรวจสอบ ทำหน้าที่ตรวจสอบเอกสารหลักฐานการเงิน บัญชี ทะเบียนกิจกรรม และโครงการต่าง ๆ ของกองทุน

2.8 ระเบียบและกิจกรรมกองทุนเพื่อการเกษตร (กรมส่งเสริมการเกษตร 2546ข:12)

การดำเนินงานกองทุนเพื่อการเกษตรในองค์กรเกษตรกร ต้องมีระเบียบข้อบังคับของกองทุนเพื่อใช้เป็นแนวทางการดำเนินงานและการบริหารกองทุนเพื่อการเกษตร ซึ่งระเบียบและข้อบังคับของกองทุน ควรมีรายละเอียดเกี่ยวกับกิจกรรมที่จะต้องดำเนินการ ดังนี้

2.8.1 คณะกรรมการบริหารกองทุน

- 1) การสรรหาคณะกรรมการบริหารกองทุนเพื่อการเกษตร ควรมีคุณสมบัติ ดังนี้ มีคุณธรรม ซื่อสัตย์ มีความสามารถ เสียสละ ริเริ่ม สร้างสรรค์
- 2) กำหนดการประชุมคณะกรรมการบริหารกองทุน จะต้องมีการประชุมอย่างสม่ำเสมอ เพื่อแลกเปลี่ยนข่าวสารการดำเนินงานกองทุน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันในการพัฒนากองทุน การแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยมีข้อตกลงร่วมกันว่าจะประชุมวันใดของเดือน จะประชุมกี่ครั้งต่อเดือน การประชุมคณะกรรมการต้องเกินกึ่งหนึ่งของคณะกรรมการ จึงถือว่าครบองค์ ทั้งนี้ฝ่ายเลขานุการต้องมีหนังสือเชิญคณะกรรมการบริหารกองทุนเข้าร่วมประชุม รวมทั้งกำหนดวาระการประชุมให้ด้วย
- 3) กำหนดวันทำการคณะกรรมการบริหารกองทุนให้ชัดเจนว่าจะทำการวันใดบ้างของเดือน เดือนละกี่วัน เพื่อให้สมาชิกมาติดต่อในวันทำการ ทั้งนี้การกำหนดวันทำการควรให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการกำหนดด้วย
- 4) กำหนดค่าตอบแทนคณะกรรมการบริหารกองทุน ควรให้มีค่าตอบแทนคณะกรรมการบริหารกองทุนและเจ้าหน้าที่ที่มาปฏิบัติงาน โดยกำหนดว่าจะให้เท่าใดต่อการทำงานในแต่ละครั้งในวันทำการของคณะกรรมการ
- 5) วาระการดำรงตำแหน่งของคณะกรรมการ ควรกำหนดวาระการดำรงตำแหน่งคณะกรรมการบริหารกองทุนและเจ้าหน้าที่ที่มาปฏิบัติงานคราวละ 2 ปี แล้วมีการสรรหากันใหม่ เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมและเรียนรู้การบริหารจัดการกองทุน

2.8.2 สมาชิกกองทุน

สมาชิกกองทุนเมื่อมีการดำเนินกิจกรรมกองทุน ควรมีการช่วยกันกำหนดคุณสมบัติผู้ที่จะเป็นสมาชิกกองทุน รวมทั้งการแบ่งประเภทของสมาชิก เช่น สมาชิกประเภทสามัญ สมาชิกประเภทวิสามัญ สมาชิกประเภทกิตติมศักดิ์

2.8.3 การระดมทุน

เมื่อมีการจัดตั้งกองทุนเพื่อการเกษตรขึ้นในองค์กรเกษตรกรแล้ว ควรมีการขยายกองทุนให้กองทุนเติบโตขึ้น เพื่อจะได้สามารถบริการสมาชิกได้อย่างทั่วถึง ดังนั้นในการขยายกองทุนให้เติบโตขึ้นควรมีการระดมทุนจากสมาชิกเพื่อมาเข้ากองทุน ซึ่งสามารถดำเนินงานได้ ดังนี้

- 1) ส่งเสริมให้สมาชิกองค์กรเกษตรกรมีการออมเงิน ซึ่งนอกจากเป็นการสร้างนิสัยการออมแก่สมาชิกองค์กร และฝึกให้สมาชิกมีวินัยทางการเงินแล้ว ยังเป็นการนำเงินของ

สมาชิกมาร่วมกัน หากมีการออมมากจำนวนกองทุนก็มีมาก สามารถนำมาหมุนเวียนบริการสมาชิกได้มากขึ้น โดยการดำเนินงานให้สมาชิกมีการออมนั้น คณะกรรมการบริหารกองทุนจัดจะประชุมสมาชิกกองทุนเพื่อหาข้อตกลงร่วมกันว่า จะมีการออมอย่างสม่ำเสมอเดือนละเท่าไร ทุกวันที่เท่าไร เงินออมจากสมาชิกจะนำไปใช้ประโยชน์อย่างไร และผลตอบแทนที่สมาชิกจะได้รับจากการออมเงินอย่างไร

2) ระดมทุนจากเงินค่าหุ้น ผู้ที่เป็นสมาชิกกองทุนควรมีการกำหนดเก็บเงินจากสมาชิก ดังนี้

(1) ค่าลงทะเบียนแรกเข้าเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการบริหารกองทุน จะเก็บจำนวนเท่าใดให้เป็นไปตามมติที่ประชุมสมาชิก

(2) หุ้นกองทุน โดยกำหนดราคาหุ้นแล้วให้สมาชิกกองทุนแต่ละคนชำระเงินค่าหุ้นตามจำนวนที่ต้องการ และกำหนดให้สมาชิกมีการเพิ่มหุ้นกองทุน อาจจะเป็นปีละ 1 ครั้ง หรือปีละ 2 ครั้ง ทั้งนี้ต้องกำหนดว่าสมาชิกแต่ละคนจะมีหุ้นได้ไม่เกินร้อยละ 50 ของเงินหุ้นทั้งหมด เงินออมจากเงินค่าหุ้นห้ามถอนออก จะคืนให้สมาชิกต่อเมื่อสมาชิกลาออกจากสมาชิกกองทุน

(3) นอกจากนี้อาจมีการระดมหุ้นเฉพาะกิจเพิ่มเติมอีก เช่น หุ้นฌาปนกิจสำหรับช่วยเหลือเกี่ยวกับการตาย หุ้นสงเคราะห์เกี่ยวกับประสบภัยต่าง ๆ เป็นต้น

3) โครงการ/กิจกรรมพัฒนาอาชีพที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการและองค์กรพัฒนาเอกชน เมื่อได้รับงบประมาณหรือวัสดุอุปกรณ์มาแล้ว หากสมาชิกคนใดนำไปดำเนินการก็ควรมีการเรียกคืนเข้ากองทุน ไม่ควรเป็นการให้เปล่า ๆ การคืนมาที่กองทุน อาจคืนในรูปวัสดุอุปกรณ์ หรือเงินตามมูลค่าวัสดุอุปกรณ์ที่นำไปดำเนินการ

4) กรณีที่การระดมทุนการระดมทุนขององค์กรเกษตรกรรมยังมีไม่มากนัก แต่สมาชิกหลายรายมีความต้องการเงินทุนไปใช้ในการประกอบอาชีพเป็นจำนวนมากกว่ากองทุนที่มีอยู่ เมื่อคณะกรรมการพิจารณาเห็นว่ากิจกรรมที่สมาชิกนำเงินไปดำเนินการจะเกิดประโยชน์ต่อสมาชิกและท้องถิ่น อาจมีการหาเงินทุนเพิ่มเติมจากแหล่งเงินทุนที่คิดดอกเบี้ยต่ำ เช่น แหล่งเงินทุนจากหน่วยงานภาครัฐที่มีการให้กู้ยืม หรือธนาคารที่ให้การสนับสนุนองค์กรเกษตรกรรม ทั้งนี้ คณะกรรมการควรศึกษาเงื่อนไข หลักเกณฑ์ การให้กู้ยืมของแหล่งเงินทุนต่าง ๆ เพื่อจะได้เลือกแหล่งเงินทุนที่คำนึงถึงประโยชน์ขององค์กรเกษตรกรรมมากที่สุด

2.8.4 การให้สินเชื่อ

เมื่อองค์กรเกษตรกรมีกิจกรรมดำเนินงานกองทุนเพื่อการเกษตร และสามารถระดมทุนจากสมาชิกได้แล้ว รวมทั้งนำกิจกรรม/โครงการ พัฒนาอาชีพจากหน่วยงานราชการและองค์กรพัฒนาเอกชนมาเข้ากองทุนเพื่อการเกษตร องค์กรเกษตรกรควรมีการบริหารกองทุนให้เกิดประโยชน์ต่อสมาชิกมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ กิจกรรมหนึ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสมาชิกมากคือ การให้สมาชิกยืมเงินจากกองทุนไปใช้สำหรับเป็นทุนในการประกอบอาชีพต่าง ๆ เพื่อให้เกิดรายได้ต่อครอบครัว นอกจากนี้หากสมาชิกมีเรื่องเดือดร้อนเร่งด่วน เช่น ประสบภัยธรรมชาติ เจ็บป่วย ประสบอุบัติเหตุ สามารถกู้เงินจากกองทุนได้ สมาชิกกองทุนควรมีการประชุมร่วมกันเพื่อช่วยกันกำหนดว่าจะมีการให้สินเชื่อที่ประเภท แต่ละประเภทจะให้กู้ได้ไม่เกินเท่าใด ต้องชำระคืนภายในกี่เดือน จะคิดดอกเบี้ยเท่าใด ทั้งนี้การชำระคืนทั้งหมดทั้งต้นและดอกเบี้ย จะมีสิทธิกู้ใหม่ได้

สำหรับการให้สินเชื่อหรือให้สมาชิกกู้ยืม อาจแบ่งเป็น 3 ประเภท โดยใช้ระยะเวลาการกู้และการชำระเป็นตัวกำหนด เช่น

ประเภทที่ 1 กู้ระยะสั้น กู้ได้รายละเอียดไม่เกิน 5,000 บาท ชำระเงินต้นพร้อมดอกเบี้ยภายใน 6 เดือน

ประเภทที่ 2 กู้ระยะปานกลาง กู้ได้รายละเอียดไม่เกิน 10,000 บาท ชำระเงินต้นพร้อมดอกเบี้ยภายใน 6 เดือน

ประเภทที่ 3 กู้ระยะยาว กู้ได้รายละเอียดไม่เกิน 20,000 บาทชำระคืนเงินต้นพร้อมดอกเบี้ย ภายใน 20 เดือน

การกำหนดวงเงินกู้แต่ละประเภทและระยะเวลาการชำระคืน ปรับเปลี่ยนตามความต้องการของสมาชิกส่วนใหญ่และเงินทุนที่มีอยู่

นอกจากกำหนดประเภทการกู้ยืมตามระยะการกู้ และการชำระคืน องค์กรเกษตรกรอาจมีการกำหนดประเภทการกู้ยืมตามวัตถุประสงค์และเหตุผลการกู้ยืม เช่น ประเภทเงินกู้สามัญ เป็นการกู้เงินนำไปประกอบอาชีพต่าง ๆ และประเภทเงินกู้ฉุกเฉิน เป็นการกู้เงินเพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นอย่างกะทันหัน เช่น ประสบอุบัติเหตุ ประสบภัยต่าง ๆ

ในการให้สินเชื่อหรือให้สมาชิกกู้ยืมเงิน นอกจากกำหนดประเภทการให้กู้ยืมแล้ว อัตราดอกเบี้ย ระยะเวลาคืนเงินแล้ว ต้องกำหนดระเบียบอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การส่งใบคำขอกู้ การจัดทำสัญญากู้เงิน การทำสัญญาค้ำประกัน สมาชิกที่จะกู้ต้องเป็นสมาชิกกองทุนไม่ต่ำกว่า 6 เดือน สมาชิกส่งคำขอกู้ต่อคณะกรรมการฝ่ายสินเชื่อภายในเวลาที่กำหนด คณะกรรมการฝ่ายสินเชื่อพิจารณาเสนอคณะกรรมการบริหารอนุมัติ เมื่ออนุมัติแล้วคณะกรรมการฝ่ายสินเชื่อแจ้ง

สมาชิกที่ขอกู้เงินเพื่อทำสัญญาขี้มเงิน และสัญญาค้ำประกัน และการค้ำประกัน โดยถ้าผู้กู้กู้เท่ากับมูลค่าหุ้นที่ตนเองมีอยู่ ไม่ต้องมีสมาชิกคนอื่นค้ำประกัน ถ้าหากผู้กู้เกินมูลค่าหุ้นต้องให้สมาชิกในกลุ่มค้ำประกัน 2 คน

2.8.5 การบริหารการเงิน

การดำเนินงานของกองทุน ต้องกำหนดระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับการบริหารการเงินในเรื่องต่อไปนี้

1) การเก็บรักษาเงิน มีการแต่งตั้งกรรมการไม่น้อยกว่า 3 คน เปิดบัญชีกองทุนในการเบิกจ่ายเงินต้องลงลายมือชื่อทั้ง 3 คน ต้องกำหนดว่าจะมีเงินสำหรับทวงรองจ่ายในการบริการสมาชิกจำนวนเท่าใด เงินที่เกินกว่านั้นต้องนำฝาก ณ ธนาคารแห่งใดแห่งหนึ่งภายในระยะเวลาที่ตกลงกันในกลุ่ม อาจเป็น 3 วัน หรือ 5 วัน เป็นต้น

2) จัดทำบัญชีการเงินขององค์กร ต้องมีการทำบัญชีการเงิน บัญชีการใช้จ่ายให้เป็นปัจจุบัน เมื่อถึงวันสิ้นปีของทุกปี คณะกรรมการส่งบุคคลให้ผู้สอบบัญชีตรวจสอบก่อนมีการประชุมใหญ่

3) คณะกรรมการรายงานการใช้จ่ายเงินและงบดุลขององค์กรให้สมาชิกทราบในวันประชุมใหญ่

4) การจัดสรรผลกำไรจากกองทุน คณะกรรมการต้องกำหนดเป็นหลักการในเบื้องต้นว่าจะใช้จ่ายเรื่องต่าง ๆ เป็นสัดส่วนเท่าใด เช่น

- ปันผลให้สมาชิกตามจำนวนหุ้น ร้อยละ 60
- ค่าตอบแทนคณะกรรมการ ร้อยละ 15
- ทุนสำรองของกองทุนองค์กร ร้อยละ 10
- เป็นกองทุนสวัสดิการของสมาชิก ร้อยละ 10
- เป็นกองทุนสาธารณะประโยชน์ ร้อยละ 5

2.8.6 การเรียนรู้

1) องค์กรเกษตรกรเมื่อจะดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับกองทุนแล้ว

คณะกรรมการบริหารกองทุนต้องเรียนรู้ขั้นตอนการดำเนินงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยอาจไปศึกษาดูงานองค์กรที่มีการดำเนินงานเกี่ยวกับกองทุนองค์กรเกษตรกรอื่น ๆ ที่ประสบผลสำเร็จ หรือเชิญวิทยากรมาอบรมให้ความรู้เรื่องการบริหารจัดการกองทุน

2) คณะกรรมการบริหารกองทุนควรมีกิจกรรมพัฒนาสมาชิก โดยจัดเวทีเรียนรู้หรือศึกษาดูงาน ทั้งด้านอาชีพการเกษตร การทำธุรกิจ การพัฒนาองค์กร ตามความต้องการของสมาชิกและความจำเป็นในการพัฒนา

3. แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร

3.1 ความหมาย

กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรอำเภอเมืองตาก ใช้แนวทางการดำเนินงานกองทุนเพื่อการเกษตรเป็นแนวทางการดำเนินงานกองทุนของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร โดยปรับแนวทางการดำเนินงานให้เหมาะสมกับศักยภาพของสมาชิกกลุ่ม สภาพแวดล้อมในชุมชน และการเปลี่ยนแปลงของสังคม

กรมส่งเสริมการเกษตร (2539:2) ให้ความหมายกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร คือสตรีที่ทำงานในภาคเกษตร มีความสนใจและตั้งใจรวมตัวกันเป็นกลุ่ม เพื่อร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมกันทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาความเป็นอยู่และประกอบอาชีพเกษตร โดยยึดมั่นอุทิศตนช่วยเหลือกลุ่ม และเพื่อสมาชิกด้วยความเสียสละ เพื่อให้ครอบครัวและสังคมเกษตรกร มีความมั่นคง มีคุณภาพชีวิตที่ดี และสามารถพึ่งพาตนเองได้

พิงพิศ ดุลยพัชร (2530:155) ให้ความหมายกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร คือ ภรรยาหรือบุตรหลานหญิงของเกษตรกร ที่มีอายุตั้งแต่ 20 ปี และพ้นจากการเป็นสมาชิกยุวเกษตรกร มารวมตัวกันในด้านความคิด กำลังกาย กำลังทรัพยากรและจิตใจ เพื่อรวมกันทำงานช่วยกันแก้ไขปัญหา และปรับปรุงคุณภาพชีวิตของครอบครัวเกษตรกรในด้านเกษตรกรรมและความเป็นอยู่ ให้มีรายได้ดี สุขภาพอนามัยสมบูรณ์ มีความมั่นคงของชีวิตครอบครัว อันเป็นกำลังสำคัญในการช่วยพัฒนาทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรที่จัดตั้งอยู่นั้น ไม่ได้เป็นนิติบุคคลเหมือนกลุ่มเกษตรกร แต่ขึ้นทะเบียนไว้กับกรมส่งเสริมการเกษตร

3.2 หลักการของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร (กรมส่งเสริมการเกษตร 2546ก:1) ได้แก่

- 3.2.1 เป็นองค์กรของเกษตรกรเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
- 3.2.2 เป็นแหล่งความรู้เพื่อพัฒนาสมาชิกให้สามารถพึ่งพาตนเอง
- 3.2.3 ดำเนินการในรูปของคณะกรรมการ เน้นการทำงานเป็นทีม
- 3.2.4 มีการกำหนดระเบียบกติกาในการดำเนินงาน ตามระบอบประชาธิปไตยโดยสมาชิกเพื่อสมาชิก

3.2.5 สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจแก้ไขปัญหา และร่วมรับผลประโยชน์

3.3 วัตถุประสงค์ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร (กรมส่งเสริมการเกษตร 2546ก: 2) ได้แก่

- 3.3.1 เป็นแหล่งและถ่ายทอดวิชาความรู้ด้านการเกษตรและเคหกิจเกษตร ให้แก่สมาชิก

3.3.2 ดำเนินกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจพอเพียง ไปจนถึงวิสาหกิจชุมชน

3.3.3 ช่วยเหลือสมาชิกให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ และเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่ม

3.3.4 เสริมสร้างความมั่นคงในอาชีพให้สมาชิกมีรายได้ และปรับปรุงความเป็นอยู่ของครอบครัวให้ดีขึ้น

3.4 การดำเนินการจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร (กรมส่งเสริมการเกษตร 2546ก:3) มีขั้นตอนดังนี้

3.4.1 ปรีกษาเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเพื่อขอรับความรู้แนวทางการจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร

3.4.2 หาโอกาสพูดคุยกันเองถึงปัญหาและความสนใจที่แต่ละคนมีอยู่

3.4.3 ประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจ และแรงจูงใจให้เข้าร่วมกลุ่มโดยสมัครใจ

3.4.4 นัดประชุมผู้ที่มีปัญหา และความสนใจร่วมกัน เพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหานั้น ๆ โดยทุกคนมีส่วนร่วมคิด ร่วมดำเนินการ

3.4.5 ร่วมคัดเลือกผู้นำกลุ่ม 1 - 3 คน ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวประสานงานระหว่างกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร หน่วยงานราชการ และเอกชน

3.4.6 ร่วมกันกำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการทำงานกลุ่ม และระดมทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อนำมาใช้ประโยชน์

3.4.7 ผู้นำกลุ่มแจกใบสมัคร แนะนำการกรอกใบสมัคร กำหนดส่งคืนพร้อมนัดวันประชุมเพื่อการจัดตั้งกลุ่มต่อไป

3.5 โครงสร้างของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร (กรมส่งเสริมการเกษตร 2546ก:5) ประกอบด้วย

3.5.1 คณะกรรมการกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ประกอบด้วย 5 ตำแหน่งคือ ประธานกรรมการ รองประธาน เลขานุการ เหรัญญิก และประชาสัมพันธ์ มีบทบาทหน้าที่ในการกระจายข่าวสารไปสู่สมาชิก เป็นแกนนำกำหนดแผนงานโครงการของกลุ่มในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของสมาชิก เป็นผู้แทนของกลุ่มในการนำเสนอปัญหาความต้องการของสมาชิก ประสานงานกับภาครัฐและเอกชน สนับสนุนการจัดตั้งกองทุนและเพิ่มเงินทุนเพื่อพัฒนา กิจกรรมของกลุ่ม ตลอดจนส่งเสริมด้านการตลาด เสริมสร้างความร่วมมือและความเข้าใจอันดีระหว่างสมาชิกด้วยกันกับหน่วยงานราชการและบุคคลภายนอก ดำเนินงานให้มีข้อตกลงของกลุ่ม และส่งเสริมให้สมาชิกปฏิบัติตาม และให้เป็นไปตามนโยบายของราชการ

3.5.2 สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร มีบทบาทให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่วัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้

3.5.3 ที่ปรึกษากลุ่มแม่บ้านเกษตรกร มีบทบาทให้คำปรึกษาแนะนำแก่คณะกรรมการกลุ่ม และช่วยเหลือการดำเนินกิจกรรมของสมาชิก

3.6 บทบาทของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร (กรมส่งเสริมการเกษตร 2546 ก:8) รวม 3 ด้าน ดังนี้

3.6.1 ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ช่วยเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตร ช่วยผลักดันนโยบายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ พัฒนาสินค้าเกษตรจากภูมิปัญญาท้องถิ่น และเป็นตัวจักรสำคัญในการระดมทุน และบริหารจัดการกองทุนท้องถิ่น

3.6.2 ด้านสังคม มีส่วนร่วมในการสร้างความมั่นคงด้านอาหารของท้องถิ่น สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน โดยใช้กลไกกลไกศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล และสภากลุ่มแม่บ้านเกษตรกร เป็นแกนนำในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และเพิ่มประสิทธิภาพการเป็นผู้นำและการบริหารจัดการกลุ่มแก่ผู้นำกลุ่มและสมาชิก

3.6.3 ด้านวิชาการ เป็นแกนนำในการรับและถ่ายทอดความรู้ด้านการเกษตร และเคหกิจเกษตรแก่สมาชิกครอบครัวและชุมชน นำการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีการแปรรูปผลิตภัณฑ์เกษตรและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพปลอดภัยต่อผู้บริโภค

3.7 เป้าหมายการดำเนินงานกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร (กรมส่งเสริมการเกษตร 2546 ก:11) กำหนดไว้ดังนี้

3.7.1 เกิดการพัฒนาเชิงคุณภาพ ได้แก่ กลุ่มสามารถบริหารตนเองได้อย่างดี สร้างและพัฒนาผู้นำและวิทยากรท้องถิ่น พัฒนาครัวเรือนและการบริหารบ้านเรือน พัฒนารากฐานระบอบประชาธิปไตย

3.7.2 เกิดการพัฒนาอาชีพภายในชุมชน ได้แก่ สร้างงานในชุมชนและป้องกันการย้ายถิ่นฐาน พัฒนารายได้ภาคเกษตรให้สม่ำเสมอและเพิ่มขึ้น พัฒนาการประกอบอาชีพการเกษตรสู่ธุรกิจและวิสาหกิจชุมชน

3.7.3 เกิดการพัฒนาการบริหารเงินทุนชุมชนโดยชุมชน ได้แก่ มีการออมและระดมทุนภายในชุมชนอย่างเป็นระบบ พัฒนากองทุนชุมชนให้เชื่อมโยงกับสถาบันการเงิน เกิดการคืนกำไรสู่ชุมชน และนำไปสู่การจัดการทรัพยากรอื่น ๆ อย่างมีคุณค่ามากขึ้น

3.7.4 เกิดการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ได้แก่ รักษาและจัดการทรัพยากรในชุมชนอย่างเป็นระบบ พัฒนาสิ่งแวดล้อมที่สัมพันธ์กับความเป็นอยู่ ลดมลพิษในชุมชน และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและพลังงานต่าง ๆ อย่างสมดุล

3.7.5 เกิดการพัฒนาอนามัยชุมชนที่ดี ได้แก่ ให้สุขภาพดีถ้วนหน้า รักษาสุขภาพชุมชน บำบัดตนให้พ้นโรคภัย และประหยัคปัจจัยในการรักษา

3.8 ประโยชน์ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร (กรมส่งเสริมการเกษตร 2546ก:2) มีดังนี้

3.8.1 ช่วยให้แม่บ้านเกษตรกรเรียนรู้จากกันและกัน และได้รับความรู้จากเจ้าหน้าที่ในการจัดงานบ้านและงานอาชีพอย่างมีประสิทธิภาพ

3.8.2 ช่วยการตัดสินใจของแม่บ้านเกษตรกร สามารถวางแผนงานกิจกรรม ได้ผลดีกว่าเดิม

3.8.3 ช่วยให้กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรได้พัฒนาเต็มศักยภาพ สามารถเข้าถึงบริการของรัฐและเข้าร่วมงานพัฒนาอย่างเสมอภาค

3.8.4 ช่วยเหลือกันในการแก้ไขปัญหาและปกป้องผลประโยชน์ของสมาชิก โดยอาศัยพลังกลุ่ม

3.8.5 ได้รับความเชื่อถือจากองค์กรอื่นทั้งภาครัฐและเอกชนในฐานะองค์กรตัวแทนของแม่บ้านเกษตรกรมากกว่าโดยลำพัง

4 การดำเนินงานกองทุนของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรอำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก

4.1 ความเป็นมาของกองทุน

อำเภอเมืองตาก ส่งเสริมและสนับสนุนให้สตรีในภาคเกษตร และภาคอื่น ๆ รวมตัวกันเป็นกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ตั้งแต่ ปี พ.ศ.2523 ในระยะแรกการจัดตั้งกลุ่มดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเข้าไปจัดตั้ง มีการระดมเกษตรกรให้เข้ามาประชุมร่วมกัน ชี้แจงวัตถุประสงค์ และข้อดีของการรวมกลุ่ม พร้อมดำเนินการขึ้นทะเบียนไว้ ณ สำนักงานเกษตรอำเภอ กรมส่งเสริมการเกษตร กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของครอบครัว เกษตรกรให้ดีขึ้นเท่านั้น จึงรวมตัวกันแบบหลวม ๆ ส่วนใหญ่ดำเนินงานในช่วงเวลาสั้น ๆ เพราะสมาชิกส่วนใหญ่ไม่เข้าใจการรวมกลุ่มและให้ความร่วมมือน้อย การดำเนินงานไม่ตอบสนองความต้องการของสมาชิกอย่างแท้จริง จนกระทั่ง ปี พ.ศ.2536 – 2546 จังหวัดมีเป้าหมายในการพัฒนากลุ่มแม่บ้านเกษตรกร โดยการสนับสนุนปัจจัยการผลิตแก่กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรอำเภอเมืองตาก ตามข้อเสนอของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดตาก มูลค่า 1,800,000 บาท และโครงการแปรรูปผลผลิตเกษตร 800,000 บาท โดยให้กลุ่มบริหารจัดการเป็นกองทุนหมุนเวียนและให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการใช้เงินกองทุน เพื่อนำไปพัฒนาอาชีพของตนเอง จนกระทั่งปี พ.ศ. 2549 อำเภอ

เมืองตาก มีกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรที่ดำเนินงานกองทุน จำนวน 65 กลุ่ม สมาชิก 1,680 คน มีเงินทุนหมุนเวียนทั้งหมด 5,421,989 บาท (สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองตาก 2549:1)

กองทุนของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรอำเภอเมืองตาก มีการดำเนินการที่ต่อเนื่องเป็นรูปธรรม มีกฎระเบียบ ข้อบังคับ ที่ชัดเจน สมาชิกมีส่วนร่วมในการดำเนินการทุกขั้นตอน จึงเป็นเป้าหมายหลักในการพัฒนาอาชีพการเกษตรทุก ๆ ด้าน สำนักงานเกษตรอำเภอมีนโยบายสนับสนุนโครงการทุกโครงการผ่านองค์กรกลุ่ม และดำเนินการบริหารเป็นกองทุนหมุนเวียน

4.2 แหล่งที่มาของกองทุนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรอำเภอเมืองตาก

สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองตาก(2543:23) ให้ความสำคัญการพัฒนากลุ่มแม่บ้านเกษตรกร โดยน่านโยบายของกรมส่งเสริมการเกษตรที่ให้การสนับสนุนงบประมาณโครงการ/กิจกรรม ต่าง ๆ ผ่านกลุ่มสถาบันเกษตรกร โดยให้กลุ่มสถาบันเกษตรกรดำเนินการเป็นกองทุนหมุนเวียนภายในกลุ่มให้มีความเข้มแข็ง มีศักยภาพในการประกอบอาชีพอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรอำเภอเมืองตาก ได้รับการสนับสนุน โครงการ/กิจกรรม จากภาครัฐ และเอกชน ดังต่อไปนี้

4.2.1 กองทุนจากโครงการพิเศษตามข้อเสนอของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดตาก ระหว่าง ปี พ.ศ. 2539 – 2542 รวม 65 กลุ่ม โดยสนับสนุนเป็นปัจจัยการผลิต (ปุ๋ยเคมี หรือเมล็ดพันธุ์พืช) ให้สมาชิกกลุ่มยืมไปใช้ในกิจกรรมในไร่นาหลังจากการเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้ว ส่งคืนให้กลุ่มเป็นเงินสด ตามเงื่อนไขข้อตกลงที่แต่ละกลุ่มกำหนด

4.2.2 โครงการแปรรูปผลผลิตเกษตร โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ โครงการเพิ่มมูลค่าผลผลิตเกษตรจากกรมส่งเสริมการเกษตร ระหว่างปี พ.ศ. 2536 – 2542 รวม 10 กลุ่ม

4.2.3 กองทุนเพื่อพัฒนาอาชีพแก่ประชาชน จากกรมประชาสงเคราะห์ ระหว่างปี พ.ศ. 2541 – 2542

4.2.4 กองทุนอาหารหมู่บ้าน

4.2.5 โครงการเงินออมเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษามหาราชา

4.2.6 จากการระดมหุ้นของสมาชิกกลุ่ม

4.2.7 จากผลกำไรจากการดำเนินกิจกรรมกองทุน

4.3 ลักษณะการดำเนินงานกองทุนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรอำเภอเมืองตาก (สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองตาก 2543:22) ได้แก่

4.3.1 การสนับสนุนกิจกรรม/งานโครงการต่าง ๆ ทุกโครงการให้แก่กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร กลุ่มจะต้องดำเนินการในรูปของกองทุนหมุนเวียนในกลุ่ม

4.3.2 ปรับปรุงกฎระเบียบข้อบังคับของกลุ่มที่เป็นข้อจำกัดในการดำเนินงานให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน และสนองตอบความต้องการของสมาชิกในกลุ่มอย่างสูงสุด

4.3.3 ลดความยากจนในความคิดของสมาชิกกลุ่ม โดยการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในระดับตำบล อำเภอ เครือธุรกิจ ข้อมูลข่าวสาร

4.3.4 ประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชนเพื่อผนึกกำลังพัฒนากิจกรรมของกลุ่ม

4.3.5 พัฒนาศักยภาพของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทุก ๆ ด้าน ทั้งด้านร่างกาย จิตใจและสติปัญญา

4.3.6 ให้ความสำคัญกับสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรโดยให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาตั้งแต่การวิเคราะห์ปัญหา กำหนดแนวทางแก้ไข การตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มตามความสามารถ

4.3.7 กำหนดให้กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเป็นกลุ่มเป้าหมายในแผนเยี่ยมของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรประจำตำบล เพื่อติดตามแนะนำและให้คำปรึกษาแก่กลุ่มเมื่อเกิดปัญหา

4.4 กฎระเบียบข้อบังคับของกองทุนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรอำเภอเมืองตาก

(สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองตาก 2547: 1-9)

เมื่อมีการดำเนินงานกองทุนของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรอำเภอเมืองตากไปได้ในระยะหนึ่งพบว่ากลุ่มยังขาดทิศทางหรือแนวทางในการบริหารงานกลุ่มให้เป็นระบบ สำนักงานเกษตรอำเภอจึงร่วมกับคณะกรรมการกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรระดับอำเภอ จัดประชุมสัมมนาการจัดวางแนวทางการดำเนินการกองทุนของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร เพื่อให้แต่ละกลุ่มนำไปปรับปรุงในการบริหารกองทุนของตนเอง และให้เป็นไปแนวทางเดียวกัน โดยมีกฎระเบียบข้อบังคับแบ่งออกเป็นหมวด ๆ ดังนี้

หมวดที่ 1 ว่าด้วยชื่อกลุ่ม สถานที่ตั้ง และวัตถุประสงค์

หมวดที่ 2 ว่าด้วยคุณสมบัติของการเป็นสมาชิกกองทุนกลุ่ม และการฟื้นฟูสภาพการเป็นสมาชิกกองทุน

หมวดที่ 3 ว่าด้วยคุณสมบัติของคณะกรรมการ การดำรงตำแหน่ง อำนาจหน้าที่ และการพ้นจากการเป็นคณะกรรมการกองทุน

หมวดที่ 4 ว่าด้วยการบริหารกองทุน แหล่งที่มาของกองทุน การเก็บรักษาเงิน และการจัดสรรผลประโยชน์

หมวดที่ 5 ว่าด้วยการกู้ยืมเงิน

หมวดที่ 6 ว่าด้วยเรื่องบทลงโทษ

5. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บัญญัติ สายพัตย์ (2537 :บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม ในกิจกรรมกลุ่มของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรจังหวัดระยอง สรุปได้ว่า กิจกรรมที่สมาชิกกลุ่มเกษตรกร เข้าร่วมมาก คือ การรับบริการความรู้ การซื้อสินค้าจากกลุ่ม การประชุมใหญ่สามัญ การบำเพ็ญประโยชน์ และการประชุมหน่วย ตามลำดับ ส่วนกิจกรรมที่มีปัญหามากที่สุด ในการมีส่วนร่วม คือ การรวบรวมผลผลิตเพื่อขาย และการซื้อสินค้าจากกลุ่ม การติดต่อกับผู้นำกลุ่ม เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ มากที่สุด ปัจจัยที่เกี่ยวข้องรองลงมาได้แก่ การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ รายได้ ขนาดพื้นที่ทำการเกษตร ตำแหน่งทางสังคม และระดับการศึกษา ตามลำดับ

รุ่งสุรีย์ เลียงประยูร (2544 : บทคัดย่อ) ศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของตัวแทนเกษตรกรในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรระดับชุมชนแบบมีส่วนร่วม ในเขตจังหวัดสุพรรณบุรี สรุปได้ว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของตัวแทนเกษตรกรในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรระดับชุมชนแบบมีส่วนร่วมในทางบวก ได้แก่ ระดับการศึกษา จำนวนพื้นที่ถือครอง ความพึงพอใจของตัวแทนเกษตรกร และรายได้จากการประกอบอาชีพทั้งหมด ส่วนเพศ อายุ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน ความคาดหวังในการเป็นตัวแทนเกษตรกร และวิธีการคัดเลือกตัวแทนเกษตรกร ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของตัวแทนเกษตรกรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

กองวิจัยและประเมินผล กรมการพัฒนาชุมชน (2524 : 23-24) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่สนับสนุนและเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานของกลุ่มสตรี พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานของกลุ่มสตรี มีดังนี้

1. ความสามารถของคณะกรรมการบริหารงานกลุ่ม
2. กิจกรรมต่อเนื่อง หลังจากมีการรวมกลุ่มและทำการฝึกอบรมแล้ว
3. การสนับสนุนเอาใจใส่ของเจ้าหน้าที่ทุกระดับ และผู้นำท้องถิ่น
4. การสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์และเงินทุนหมุนเวียนในการดำเนินงาน
5. ความร่วมมือของสมาชิกกลุ่ม
6. การตลาดในการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่ผลิตได้

และปัญหาในการดำเนินงานของกลุ่มสตรี มีดังนี้

1. สมาชิกบางคนไม่มีเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม เพราะต้องประกอบอาชีพและบางคนอยู่ห่างไกล ทำให้ลำบากในการติดต่อ

2. ขาดวัสดุอุปกรณ์ที่ต้องใช้ในการฝึกอบรมหรือเพิ่มพูนความรู้ให้แก่สมาชิกกลุ่ม

3. สมาชิกบางคนไม่มีเงินทุนพอที่จะนำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปใช้ประกอบอาชีพ
4. การอนุมัติโครงการล่าช้าไม่สอดคล้องกับระยะเวลาที่สมาชิกส่วนใหญ่ว่างจากการประกอบอาชีพ
5. คณะกรรมการบริหารกลุ่มไม่เข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเอง
6. เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนมีไม่เพียงพอ ทำให้การดำเนินงานไม่ต่อเนื่อง
7. สมาชิกไม่มั่นใจว่าผลิตภัณฑ์ที่ตนเองผลิตได้จะสามารถจำหน่ายได้ตลอดไป

คำณ ศรีคำไทย (2534:61) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชาวกระเหรี่ยง ในกิจกรรมศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา จังหวัดลำพูน พบว่าปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชาวกระเหรี่ยงในกิจกรรม ศสช. จังหวัดลำพูน ได้แก่ เพศ ระยะห่างของบ้านกับ ศสช. ความรู้ความเข้าใจในงาน ศสช. และการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ ศสช.

นรุท พิงสุข (2546:60) ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของ สมาชิกสหกรณ์การเกษตรพัฒนาจำกัด จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า การติดต่อกับเจ้าหน้าที่รัฐ เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรม ซึ่งเจ้าหน้าที่ของรัฐจะให้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ต่อสมาชิกที่เป็นประโยชน์ต่อการเข้าร่วมกิจกรรมที่รวดเร็วและสม่ำเสมอ

ไพโรจน์ สารคง (2548: บทคัดย่อ) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของ คณะกรรมการกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรกับองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดนครราชสีมา พบว่า ระยะเวลาการเป็นสมาชิกของคณะกรรมการกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรมีความสัมพันธ์ทางบวกอย่างมีนัยสำคัญระดับ 0.05 กับการมีส่วนร่วมตรวจสอบ ติดตามและประเมินผล และมีความสัมพันธ์ทางบวกอย่างมีนัยสำคัญที่ทางสถิติที่ระดับ 0.01 กับการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

สุนิสา ฉิมพลี (2546: บทคัดย่อ) ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเข้าเป็น สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน:ศึกษากรณีหมู่บ้านในอำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเข้าเป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน ได้แก่ เพศ อายุ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน บทบาทผู้นำชุมชน ระเบียบข้อบังคับของกองทุน และความคาดหวังเกี่ยวกับกองทุน ส่วนจำนวนสมาชิกในครอบครัว ประสบการณ์จากสมาชิกกองทุนอื่น ๆ การรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับกองทุน และความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณสมบัติของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านไม่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเข้าเป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน

สมบุญ หอมอนเณก(2546: บทคัดย่อ) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจ เกี่ยวกับการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านตำบลมาบไฟ อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี พบว่า ภาวะผู้นำ การมีส่วนร่วมของสมาชิก การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก การบริหารจัดการของ

คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจเกี่ยวกับการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

มนัสชนก ศรีอิสาน (2547: บทคัดย่อ) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในกองทุนหมู่บ้าน 1 ล้านบาทตามนโยบายของรัฐบาล:กรณีศึกษาเฉพาะเขตเทศบาลเมืองขลุง จังหวัดจันทบุรี พบว่า การศึกษา รายได้รวมของครอบครัว แรงงูใจ ความรู้ความเข้าใจ และทัศนคติ เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ส่วนอายุ ระยะเวลาที่อยู่ในชุมชนและความสัมพันธ์กับคณะกรรมการ ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมแต่อย่างใด ข้อเสนอแนะของกลุ่มตัวอย่างจะมุ่งเน้นเรื่องการจัดระบบงาน การประชาสัมพันธ์ การขยายวงเงินกู้ยืม และบทบาทของกองทุนหมู่บ้านในฐานะที่เป็นตัวช่วยส่งเสริมกระบวนการพัฒนา

ปิยะ ปิงนำ (2546: 62-68) ศึกษาความคิดเห็นของผู้กู้เงินต่อความสำเร็จในการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองในเขตอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี พบว่า ผู้กู้มีความคิดเห็นว่ากองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองประสบความสำเร็จในระดับปานกลาง มีความรู้ความเข้าใจในวัตถุประสงค์ในระดับสูง ได้เข้ามามีส่วนในระดับปานกลาง และได้รับการสนับสนุนในระดับปานกลาง ปัจจัยที่มีผลต่อความคิดเห็นของสมาชิกผู้กู้ต่อความสำเร็จในการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ได้แก่ ปัจจัยด้านรายได้ของครอบครัวและจำนวนเงินกู้ ปัจจัยด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของสมาชิกผู้กู้เงิน และปัจจัยด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับการได้รับการสนับสนุนจากบุคคลและองค์กรที่เกี่ยวข้อง